

révén tudja kimondani azt, amit mondani szeretne. Ám ez sem az utolsó arca a műnek, ez sem az utolsó héja a hagymának. Legbelül, a feltáratlan mélyben, ahol ijesztő árnyak laknak együtt kimondhatatlan sejtelmekkel, van valami, amire a néző, ha úgy tud nézni a néma tárgyra, ha hajlandó beleásni magát a látványba, ráismerhet. Minden befogadás egyszeri alkalom, megismételhetetlen. Egy unalmas délután minden cél nélkül rápillantunk egy százszor látott képre, és mintha ez is ugyanaz a kép lenne, melyet már rég megszoktunk, elfelejtettünk, leírtunk, hirtelen felizik. Nincsen rá semmiféle magyarázat, csak nézzük, kövé dermedten, és elfelejtünk minden iskolában tanult tudományt, mert most személyes ügyünkről van szó. Ez a különös ráismerés a műalkotással való találkozás igazi értelme.

KALÁSZ MÁRTON
költő, műfordító

Találkozás

Ma már nem lepődnék meg annyira a válaszon, amit akkor történetemre kaptam. Sikerült másra, magamra, a világra vonatkozóan, úgy hiszem, bőséges tapasztalatot szereznem érvényéről, a válasz lehetséges igazáról. A válasz akkor az volt, így hangzott annak szájából, akivel történetemet, életem megrendítő emlékét megosztani akartam: „A fölülelemkedés, akár való, akár vélt sérelemről, előítéletéről, pusztá indulatról van is szó, nem egyszerűen megbocsátás, megbékélés, belenyugvás, nagylelkű beismerés — az én szememben nem is csak a legkülönb emberi erény. Csoda, minden tulajdonságunk a jóra való összefogása, s ezzel találkozunk a legfőbb emberi jóval”. Amióta ezt a választ ismerem, s töprengek rajta, előfordul, hogy néha nehezen mondanám, mondom el a történetet, úgy érzem. S egyszerűben él bennem a kényszer, hogy újra meg újra elmondjam. Főlnagyítva is akár, saját megrendült emlékezetem szerint igazítva — bár olyan, nincsen igazán mit nagyítani rajta. Tudtam annyit, akinek történetemet akkor elmondtam, annak életéről is, hogy válaszát megalapozottnak, mélységét föltárni nem kívánóan hitelesnek vegyem.

Utazom egy évben egy idegen városba, barátom révén, akivel együtt utazunk, találkozom valakivel. Csak annyit tudok róla, hogy barátom barátja. S hogy első pillanatban kivételesen rokonszenves, kicsit irigylem is barátomat a láthatóan szép s fesztelen beszélgetésért. Az élmény V. belvárosában engem, a tartózkodó alkatút is, hirtelen könnyeddé, mindent el- és befogadóvá tesz. Szinte a délután így telik — s két napra rá barátom háta mögül úgy sietek be egy városzéli lakás ajtaján, kihallva az előszobába a fölszabadult s általam nem beszélt nyelven zajló hangoskodást,

hogy úgy gondolom, itt valami természetszerűen folytatódik, s megérint ugyanaz a jóérzés, ami különben V-ben ismerkedésről ismerkedésre. A benti társaság ugyancsak barátom barátai, kitörő az örömük, rivalgás, ölekezés. Hány pillanat telik el így – én ottmaradok magamba húzódva egyedül. Barátomtól, kifelé utazva a városszélre, annyit megtudtam, azon a nyelven, amelyen én, a magyart kivéve, beszélek, s végtére anyanyelvem, itt megszólalni nemigen tudok. A kihallatszó hangokon földerülve erről hirtelen megfeledkeztem, bent a lármában eszembe jutott. M., a házigazda, barátom barátja, hamar elkapta kétségbeesett tekintetemet. Máskor elég jól meg szoktam lenni a hallgatag, magányos szerepével, itt azonban, alighanem az első délután emléke miatt is, valamiképp nagyon vágytam volna közéletni magam a jókedvnek.

M. úgy igyekezett megoldani a házigazda-szívésséget s a velem való óvakodó ismerkedést, hogy természetesnek tetsző, bár nekem akkor eleinte különösnek érzett módot választott. Rengeteg könyve közül egy-egy gerincet kiválasztott, a szerző nevére mutatott, s rám nézett, bólintok-e. Azonos-e az ízlésünk, a művet kedvelem-e. Bólintottam minden alkalommal. Közben egyszeregyszer még megpróbálkoztam szóval a bólintás helyett, németül, M. elengedte szavam a füle mellett, mutogatott, tovább mutogatott. Megértettem, s kezdtem mutogatni én is, M. rendszerint bólogatott. Azon kaptuk végül magunkat, hogy mindketten eluntuk a mutogatást, állunk szemben egymással, nézzük egymást, mosolygunk. Ekkor történt meg, amit évekre rá, akivel ezt az emlékemet megosztani kívántam, úgy hívott, csoda. M. megszólalt, hibátlan német nyelven mondta, ne haragudjam, neki fogadalma van, amíg él, németül nem szólal meg.

Hallgattam egy emléket, magamban az apokaliptikus történetek folyamára fölfűztem. M. faluja határában német katonákat öltek meg, azért körülvették a falut, valamennyi gyereket kihajtották a határba, túszként, ahogy mondták. Belökdösték őket egy hatalmas, sárga búzaföldbe, megmondták nekik, a búzaföldön át kell kúszniuk, akinek feje csak kiemelkedik a mezőből, lelövik. Pontosan emlékszik, mondta, hányan, kik haltak meg, s kik voltak, akik teljes testükben reszketve ott lapultak a tábla túlsó végén, a mesgyén sötétedésig. Elhallgatott. Már nem kívántam, hogy tovább németül megszólaljon, magam sem szólaltam meg. Elvegyültünk a társaságban, időnként egymás tekintetét kerestük.

A kilencvenes években Németországban, Stuttgartban, ahol rosszkedvűen éltem, minden évben advent idején vigaszt kerestünk az Altes Schloss udvarán, hallgattuk a karácsonyi hangversenyt. Az udvaron moccanni nem lehetett, annyian szorongtunk, rendszerint suhogott ránk a fagyos téli eső. A hangverseny hivatalos része után énekeltünk, olyan lelki emelkedettségről szinte

nem tudok, amilyennel a tömeg énekelt. Utolsó alkalommal hirtelen eszembe jutott M., az énekek német nyelven hangzanak, megszólalna-e velünk. Összeérne-e értőn a tekintetünk? Akinek történetünket először elmondtam, akkor még hozzátett válaszához egy mondatot, amíg az emberi jóról való találkozásunkról beszélt. „Miért kerülgessem, arra a pillanatra legalább vétlen önmagunkkal találkozunk.”

KARÁTSZON GÁBOR
író, festő

Vékony fal, semmi más?

Emlék, egy régi decemberi este

Hogy Isten valóban ott áll-e mindig a küszöbön, vagy éppen csak a fal másik oldalán, kérdezni lehet, tudni nem; én legalábbis nem tudom; de vannak az életünknek olyan pillanatai, amikor hirtelen, egész közlőrl, majdnem megmutatkozik.

1956 novemberében vagy decemberében, nem tudom már (nem laktam otthon, bújkáltam éppen), bizonyos estén, váratlanul, még utoljára valamely lehetőség adódott, hogy elhagyhatnám az országot. Nemcsak, hogy bizonyos voltam abban, börtönbe kerülök majd (ami így is lett), attól is félttem, fölakasztanak ('57 nyarán, a Fő utcán, néhány hónapig úgy tetszett, ebben is volt valami, de ebből aztán semmi se lett, megúsztam másfél évvel), s így megfontolandónak látszott a dolog: teherautóval, Jugoszlávián keresztül. Reggelre kellett döntenem; de én nem tudtam és nem is akartam dönteni.

Általában a döntésektől egész életemben viszolyogtam.

Maradni félttem, menni nem akartam; ha már az ember belement a forradalomba (hogyan mentem volna bele, ilyen lehetőség aligha adódik kétszer az ember életében), nem iszkolhat el csak úgy, ha aztán leverik a forradalmat (ami, végül is, előrelátható volt).

Ma már, negyvennégy évvel később, amikor mintha tudtam volna, mi lett ennek a történetnek a vége (pedig a végét ma sem tudhatom), nem látszik olyan tragikusnak a dilemma; akkor azonban, azon az estén, a feszültség bennem, fél órába sem tellett, szinte elviselhetetlenné fokozódott.

Akartam valamit tenni persze, egészen elviselhetetlen ne legyen; de ez a valami a döntés (hisz éppen arra voltam képtelen) nem lehetett.

Imádkozni kezdtem; mutassa meg nekem Isten, mit tegyek.

Mire egy fal képzete jelent meg előttem. Vékony, viaszból föl rakott fal, de egy egész szobáé; szabálytalan, repedésekkel, dudorokkal; mint gyermekkorában gyurmázott az ember rossz minőség-